

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Journal
Multidisciplinary International E-research Journal

One Day National Conference On

RECENT TRENDS IN ENGLISH, MARATHI, HINDI LANGUAGE AND LITERATURE

... Organized by ...

Ajantha Education & M.P. Institute, Aurangabad's

Indraraj Arts, Commerce & Science College, Sillod,

Dist. Aurangabad-431112. (M.S.)

... Guest Editor ...

Dr. P. P. Sharma

Principal

... Chief Editor ...

Dr. Dhanraj T. Dhangar

... Executive Editor ...

Dr. S. S. Chouthaiwale (English)

Dr. A. T. More (Marathi)

Dr. P. S. Patil (Hindi)

Printed by : PRASHANT PUBLICATIONS, JALGAON

६२.	जागतिकीकरण आणि मराठी बोलीभाषा.....	१७९
	प्रा.डॉ.संतोष देशमुख	
६३.	आकाशवाणीवरील बातमीपत्र.....	१८१
	प्रा.डॉ.शिल्पा म्हात्रे - काकडे	
६४.	कृषिसंस्कृती, बोलीभाषांचे जतन व व्यवस्थापनाचे आव्हान.....	१८४
	प्रा.डॉ. दत्तात्रय प्रभाकर डुंबरे	
६५.	स्त्री जाणीवेचा अंगार : नवं काटवन.....	१८७
	प्रा.डॉ.मधुकर बैकरे	
६६.	आदिवासी बोलीभाषा व संस्कृतीवरील वैचिकरणाचा प्रभाव.....	१९०
	कवित्रा सिरू चळवी	
६७.	दूरचित्रवाणी भाषा आणि संहिता.....	१९२
	डॉ. यशोद श्रीमंतराव पाटील	
६८.	वर्तमान मराठी आदिवासी साहित्याची स्थितीगती.....	१९४
	डॉ. सुधाकर पंडितराव बोधीकर	
६९.	वर्तमान मराठी भाषा, बोलीभाषा व संस्कृतीवरील वैचिकरणाचा प्रभाव.....	१९७
	कदम पुजा शिवाजी, सोनवणे आण्णासाहेब हंबीराव	
७०.	जागतिकीकरणात (बंजारा) गोरबोलीचे स्वरूप विशेष.....	१९९
	प्रा. डॉ. गजानन पांडुरंग जाधव	
७१.	जीवनाचे सूक्ष्म वास्तव रेखाटणारे वर्तमानकालीन नाटककार : एक अभ्यास.....	२०१
	प्रा.नीरज बाळासाहेब बोरसे	
७२.	मराठी वाङ्मयीन प्रवाह : आदिवासी साहित्य.....	२०५
	श्री.मुनिल रामराव काकडे	
७३.	बदलते वर्तमान आणि मराठी साहित्यातील स्थित्यंतरे.....	२०८
	प्रा. डॉ. सदाशिव सरकटे	
७४.	वर्तमान साहित्यात दलित कवितेचा प्रवाह.....	२१०
	प्रा.आर.आर.मेंढे	
७५.	वर्तमान दृक-श्राव्य माध्यमांचे मराठी प्रादेशिक बोलीच्या प्रसारात योगदान.....	२१३
	प्रा. डॉ. अण्णा प्र. वैद्य	
७६.	वर्तमान मराठी भाषा आणि भवितव्य.....	२१७
	प्रा.डॉ.सत्वशीला एस.जाधव	
७७.	वर्तमान मराठी वाङ्मयीन प्रवाहाची स्थितीगती.....	२१९
	प्रा.डॉ. पंडित गंगाधरराव रानमाळ	
७८.	संकल्पनाक्षेत्र व भाषा.....	२२२
	प्रा. डॉ. ज्ञानेश्वर सखाराम गवळीकर	
७९.	'दूरचित्रवाणी आणि मराठी भाषा'.....	२२३
	प्रा.डॉ.रमेश तु. देशमुख	
८०.	एकविसावे शतक आणि ग्रामीण कवितेतील स्थित्यंतरे.....	२२५
	डॉ. कैलास इंगळे	
८१.	मराठी साहित्यात अनुवादीत साहित्याचे योगदान.....	२२७
	प्रा. डॉ. संतोष जगन्नाथ जाधव	
८२.	बदलते वर्तमान आणि मराठी दलित कविता.....	२३०
	प्रा. डॉ. युवराज घबडगे	
८३.	बदलते वर्तमान आणि मराठी साहित्यातील स्थित्यंतरे.....	२३३
	प्रा. डॉ. सदाशिव सरकटे	

बदलते वर्तमान आणि मराठी साहित्यातील स्थित्यंतरे

प्रा. डॉ. सदाशिव सरकटे

मराठी विभाग प्रमुख, कला व विज्ञान महाविद्यालय, शिवाजीनगर, गढी, ता.गेवराई

मानव व मानवेत्तर प्राण्याकडे ध्वनी निर्माण करण्याची ताकद जन्म जात मिळालेली आहे. मानवेत्तर प्राणी ध्वनी निर्माण करत असले तरी त्या ध्वनीला शब्द नाहीत. माणसाकडे शब्द तेही अर्थबद्ध शब्द आहेत. अगदी लहान मुलांचे उदाहरण घेतले तरी तो प्रयत्नाने भाष शिकताना दिसतो. आपल्या आजूबाजूला जी भाषा बोलली जाते तिचा प्रभाव तिच्यावर पडतो व तो शब्द उच्चारयला लागतो अशा भाषेला जन्मभाषा, मातृभाषा अशा वेगवेगळ्या नावाने संबोधले जाते. भाषेशिवाय मानवाच्या सामाजिक जीवनाची कल्पनाही करता येत नाही. भाषा हे मानवी जीवनाचे सांस्कृतिक अंग आहे. ज्ञानसंवर्धन आणि ज्ञानवृद्धी ही भाषेच्या माध्यमातून होत आली आहे. कोणतीही भाषा प्रभावीपणे आत्मसात करण्यासाठी, भाषण, वाचन, लेखन आणि संभाषण ही कौशल्य विकसित करावी लागतात.

भारतामध्ये सन १९५६ मध्ये भाषावार प्रांतरचनेला अनुसरून प्रादेशिक भाषांना संबंधित राज्यातील प्रमाणभाषेचा दर्जा मिळाला. प्रसार, निविदा अथवा अन्य योजनासाठी हिंदी आणि इंग्रजी भाषेचा वापर करणे अनिवार्य केले. अलीकडे युती सरकारच्या काळात मराठी हाच सर्व क्षेत्रातील कामकाजाची भाषा राहिल, असा अध्यादेश निर्माण केला. परंतु वास्तवात त्याची काटेकोरपणे अमलबजावणी झालेली दिसत नाही. प्रसार माध्यमांमुळे सामान्य माणसांना मराठी व हिंदीमय तर कधी इंग्रजीमय झाल्याची प्रचिती येते. पूर्वीच्या राज्यकर्त्यांचा व इतर शेजारी संपर्कभाषांचा प्रभाव मराठीवर आढळतो. जागतिकीकरणाच्या युगात संगणक, भ्रमणध्वनी, इंटरनेट, दूरदर्शन, आकाशवाणी, चित्रपट, दूरसंचार माध्यमातील वाहिण्या नियतकालिके व साहित्य या प्रसारमाध्यमांचा मराठी भाषेवर प्रभाव पडला तरीही मराठी अजूनही ठामपणे टिकून आहे असे दिसून येते.

विविध काळातील भाषेचे नमुने :

मराठी भाषेच्या जन्माला वेळी मराठी भाषेचा कानडी व तेलगुशी संबंध आला. त्याच्या खुणा मराठी भाषेमध्ये दिसतात. दळणवळण ज्यावेळी वाढले त्यावेळी माणूस ज्या भाषामध्ये वास्तवास गेला त्याच्यावर तेथील भाषेचा परिणाम होतो व त्याच्या भाषेचा तेथील जनसमुहावर परिणाम होतो.

यादवकालीन भाषेचे नमुने :

- १) विवेकसिंधू (इ.स.१९८८) : शंकरोक्तीवरी माझी बोलली वैखरी म्हणोनि धरावि चतुरी शास्त्र बुद्धि ४७
- २) मानभावी वाङ्मय : साठी लक्ष देश महाराष्ट्र तेथियी शिहाणे सुभद्र (इ.स.१९९०) वेदशास्त्र चातुर्याची पेटू भ्रैली तिथे देशी

बहामनीकालीन :

- १) चोंभा - उषाहरण : तैसे कैसे काय वर्तले १८-१० कैसी लावण्याची रासी इ.स.१४०० ती येथे पाहुनु उर्वशी कैसा येकूची तापसु
- २) ग्रंथराज : कवणी म्हणेल आकृत नन्हे हे ब्राम्हणांचे मत इ.स.१५७८ नुसार तरी ते मुख् अत्यंत ऐसे जाणावे ८-१०० राजकारणाची भाषा :

भाषेचा प्रभावीपणे वापर अनेक राजकीय दिग्गज करतात.

अनेक विचारवंत लिहितांना आपल्या लेखणीचा परखडपणे वापर करतात. एस.एम.जोशींचे भाषण वक्तृत्वाच्या अलंकारांनी नटलेले नव्हते. तरीही श्रोत्यांची मने ते जिंकून घेत असत. साने गुरुजींची भाषा शैली ही त्याच्या व्यक्तिमत्त्वाचा अविभाज्य घटक होती. त्या भाषेतील तीव्रता आणि आर्तता साने गुरुजींच्या व्यक्तिमत्त्वातून निर्माण होत असे. त्यांची अनेक वाक्य त्यांच्या भाषाशैलीचा गुणधर्म दाखवून जातात. भाषा ही साहित्याची असो, भाषणातील असो, कीर्तनातील असो किंवा बोलण्यातील असो मानवी जीवनाच्या प्रभावी जीवनशैलीचा ती एक द्योतक आहे. अशी मराठी भाषा ही जागतिकीकरणामध्येही आपल्या स्थित्यंतरानुसार टिकून आहे. आपला प्रभाव कमी न होऊ देता ती खांद्याला खांदा लावून चालते. आज तरी ती अभिजात भाषा म्हणून आपले अस्तित्व सिध्द करताना दिसत आहे.

जागतिकीकरणाचा भाषेवरील परिणाम :

जागतिकीकरणानंतर, माहिती तंत्रज्ञानाचा काळात मानवी जीवन आरपार बदलून गेले. केवळ एकच भाषा कौशल्याऐवजी बहुभाषीक कौशल्याला महत्त्व प्राप्त झाले आहे. मातृभाषा, राष्ट्रीय भाषा हिंदी आणि ज्ञानभाषा इंग्रजी या त्रिभाषा सुत्राला प्राधान्य दिले जाऊ लागले. भाषिक संकर वाढला. हिंग्लीश, मिंग्लीश अशा मित्रभाषा युवापिढीच्या अंगवळणी पडल्या. विशेषतः प्रसार माध्यमे किंवा मिडीयाचे स्वरूप यामुळे बदलले. भारतात काहीकाळ आकाशवाणीचा प्रसारणात एकाधिकार होता तर दृक्श्राव्य प्रसारणात दूरदर्शनची मक्तेदारी होती. मात्र उदारिकरणाच्या धोरणामुळे १९९२ मध्ये खाजगी उपग्रहवाहिण्यांनी भारतीय उपखंडात प्रवेश केला. त्यामुळे अनेक भारतीय भाषांसह हिंदी - इंग्रजी भाषेतील शेकडो उपग्रहवाहिण्या आल्या. भारतातल्या इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांमध्ये स्थित्यंतरे घडली. या स्थित्यंतरांनी भारतीय माध्यमांमध्ये क्रांती केली अस म्हटल्यास वावां ठरू नये. माहिती, मनोरंजन आणि प्रबोधन या प्रसिध्दी माध्यमांच्या कार्याला गती मिळाली. भाषिक व्यवहारावर त्याचा मोठा परिणाम झाला. तरीही मराठी भाषा मात्र अजूनही ठाम असलेली दिसते.

व्यक्तिमत्व विकास आणि भाषेची स्थिरता :

कोणत्याही व्यक्तीचा त्याच्या घरच्या परिस्थितीचा शाळा, महाविद्यालय, समाज व भाषा यांचा व्यक्तिमत्त्वावर प्रभाव पडत

असतो. त्यापैकी भाषेचा व्यक्तिमत्व विकासावर पडणारा प्रभाव फार महत्त्वाचा असतो. मानवाच्या जीवनात मातृभाषेचे स्थान अनन्यसाधारण असे आहे. माणूस कितीही बहुभाषी झाला तरी खऱ्या जिव्हाळ्याचा उद्गार त्याच्या मातृभाषेतूनच प्रकट होतो. भाषा एक प्रकारे व्यक्तिला घडविण्याचे कार्य करते. इतरांशी येणाऱ्या संपर्कातून व होणाऱ्या विविधतातून इतरांचे विचार, भावना ग्रहण केली जाते. नवनवे विचार भाषेद्वारा आत्मसात केले जातात. एकविसाव्या शतकात समाजाच्या परिवर्तनाबरोबरच मराठी भाषेची भाषिक परिवर्तनेही मोठ्या प्रमाणावर होत असतांना दिसून येत आहे. व्यक्तिच्या बोलण्यात आणि वागण्यात खुब मोठा बदल झालेला आहे. तसेच मराठी भाषेत अनेक परिभाषिक शब्दांची भर पडत आहे. जागतिकीकरणामुळे आज जगातल्या जातकींवर माणूस आपल्या सोयीनुसार आणि परिस्थितीनुसार भाषेच वापर करित असतो. त्याचा परिणाम इतर भाषिकांवर होतोच आणि तो भाषिक त्या शब्दाचा वापर आपल्या बोलीभाषेत करित असतो. ज्याप्रकारे पारिभाषिक शब्दाचा वापर इतरत्र होत असतांना दिसतो. त्यामुळे मराठी भाषेचे स्वरूप संमिश्र बदले असले तरीही मराठी भाषा अजूनही स्थिर आहे, असे म्हणता येईल.

समाज माध्यम हा शब्दच खरं तर सोशल मिडीयावर कुणीही वापरत नाही. मराठी भाषेचे टोकदार अभिमानी लोक सोडले तर बहुतेक लोक सोशल मिडीया हाच शब्द वापरतात. सोशल मिडीया मुळे सर्वच भाषांचा ढाचा बदलत चालला आहे आणि मराठीही याला अपवाद नाही. सोशल मिडीयामुळे मराठी भाषेतील रोजच्या

वापरातील शब्द मागे पडून त्याच्या जागी इंग्लीश शब्द येवू लागले आहेत यात शंका नाही. रोजच्या बोलण्यातच इंग्रजीचा प्रभाव वाढला आहे. सोशल मिडीयामुळे मराठी भाषा बिघडली की सुधारली याचा विचार करता मुळात बिघडणे म्हणजे काय आणि सुधारणे म्हणजे काय याच्या व्याख्या ठरवाव्या लागतील आणि याचे काही गणिती उत्तर नाही. सोशल मिडीयाशिवाय इतरांची मत व्यक्त होण्याची प्रमाण मराठी ही नव्हतीच म्हणूनच सोशल मिडीयावरील ड्युडवाली भाषा त्यांना सोयीची आणि सुलभ वाटली. प्रमाण मराठी पेक्षा ती त्यांनी आत्मसात आणली. हे इथे लक्षात घेणे गरजेचे आहे. एवढी प्रमाण भाषेचा आग्रह धरणारे लोक सोशल मिडीयावरील तथाकथीत अप्रमाण किंवा बोली भाषेबाबत अधिक अडखळू लागले आहेत खरे तर सोशल मिडीयाच्या वापरामुळे बोली मराठीचा वापरही वाढला आहे. बोली भाषेच्या वापरामुळे मराठीचा न्हास होतो. या आरोपात काहीही तथ्य नाही. शेवटी पातेलं म्हटलं की, सुधारलेली मराठी आणि भगुनं म्हटलं की बिघडलेली मराठी असे ठरविणेच मुळात चुकीचे ठरते.

संदर्भ :

- १) शेळके भास्कर (संपा), प्रसार माध्यमे आणि मराठी भाषाम, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, २०१२.
- २) कुळकर्णी कृ.पा. - मराठी भाषा उद्गम व विकास, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, पाचवी आवृत्ती, जाने. २००९.
- ३) दै.दिव्य मराठी, अकोला आवृत्ती, (मराठी भाष दिवसविशेष) दि. २७ फेब्रुवारी २०१८, पृष्ठ क्रमांक ४